

op het ogenblik dat een Vlaams-nationalistische partij ontstond zaten de Jonge Klauwaarts al helemaal op het spoor van de Katholieke Actie. Dit wilde echter niet zeggen dat de 'Vlaamse actie' in Hasselt op het achterplan was geraakt. In de Limburgse KS A-bonden werd het vroegere conflict tussen het Vlaamse en het katholieke ideaal evenwel als voorbijgestreefd beschouwd. In dezelfde periode kreeg ook het spelelement in het groepsleven meer aandacht. De evolutie naar een volwaardige jeugdbeweging binnen de hiërarchische structuur van de Katholieke Actie was ingezet. Deze evolutie werd in 1942 in een nieuwe 'keure' vastgelegd. Uit de studie van L. Gevers blijkt duidelijk dat de jaren 1945-1957 de periode was van de grote bloei van de KSA, 'een totale jeugdbeweging ... die aantreedt in de Katholieke Actie-gelederen,... kerketrouw, in dienst van Volk en Land'. Vooral deze laatste karakteristieken waren typisch voor het mil itant catholicisme uit de jaren vijftig. Naast de schoolstrijd in België zelf, bepaalde de koude oorlogssfeer — waarbij 'het atëistische communisme' als een levensgrote bedreiging voor Europa en de wereld werd afgeschilderd — het ideologisch klimaat. De bewondering voor de strijd der katholieke falangisten in de Spaanse Burgeroorlog was ook te Hasselt aanwijsbaar en een van de onderafdelingen van de Jonge Klauwaarts werd zelfs in 'Alcazarban' omgedoopt. Dit 'faits divers' is een interessant fenomeen en men kan zich afvragen of op andere terreinen binnen de katholieke sfeer (in het katholieke onderwijs, in katholieke jeugdliteratuur bijvoorbeeld) deze verering voor 'de katholieke helden van de burgeroorlog' niet evenzeer naspeurbaar is. Vanaf ca. 1957 werd het ideologisch kader stilaan door een meer pluralistische, sociaal bewogen en later ook duidelijk maatschappijkritische visie vervangen. Terecht schrijft L. Gevers dat de wereld dichterbij kwam terwijl de jeugdcultuur aan het veranderen was. Deze evolutie kon in het kader van de voorliggende studie wellicht niet dieper worden onderzocht, maar is zeker niet een van de minst belangrijke episodes uit de honderdjarige geschiedenis van de bestudeerde groepering. Hetzelfde kan gezegd worden over de hoofdstukken waarin 'een zoekende generatie' en de 'vechters voor een betere wereld' worden benaderd. Hier worden belangrijke bouwstenen aangedragen voor het bestuderen van de eigentijdse geschiedenis, een voor historici nog haast volledig braakliggend terrein. Toch zou het nuttig zijn om voor dit relatief recente verleden meer achtergrondinformatie te bieden. Het is duidelijk dat het maatschappelijke engagement van de Hasseltse Klauwaarts mede onder invloed van het toenmalige Leuvense klimaat tot stand is gekomen, maar een en ander zou nog meer in het oog springen indien was nagegaan in welke acties en bij welke bewegingen de toenmalige Hasseltse groepsleiding te Leuven actief betrokken was.

Door een nauwkeurig onderzoek van verslagboeken en ander materiaal uit het goed bewaarde verenigingsarchief (materiaal dat voor de meest recente periode werd aangevuld met interviews), slaagde Lieve Gevers er in 'een eeuw samen jong zijn te Hasselt' te doen herleven. Het boek illustreert dan ook op treffende wijze hoe generatie na generatie de Vlaamsgezinde, sociale en politieke bewogenheid van actieve jongeren in de Hasseltse microkosmos gestalte kreeg.

G. Janssens

F. van Campenhout, *Hector Plancquaert, Daensistisch politicus, journalist en letterkundige* (Antwerpen: De Nederlanden, 1986, 208 blz., f45,-, ISBN 90 6583 058 8).

Sinds K. van Isacker in 1959 een basiswerk over het Daensisme schreef, is er over deze beweging veel gepubliceerd. Een mooie synthese bood de catalogus *De Daensistische beweging* (1981;

2e dr., 1982) naar aanleiding van een corresponderende tentoonstelling. Evenzo was er het boeiende artikel van F. J. Verdoodt 'Omtrent de daensisten: achtergronden en wortels van de mythe-vorming' (*Vlaanderen morgen* (1982) iv, 15-29). Deze publikaties toonden aan welke wetenschappelijke vorderingen gemaakt waren qua verscherping van probleemstelling, met als gevolg een beter zicht op de complexiteit van de beweging.

Vanaf ± 1890 beseftte de Belgische cijsnelite dat fundamentele toegevingen nodig waren ten aanzien van de sociale beweging, vooral door de socialistische partij belichaamd. Vandaar in 1893 de tussenoplossing van het algemeen meervoudig stemrecht (1 stem voor elke man, maximum twee bijkomende stemmen op basis van bezit en bekwaamheid). De eerste verkiezingen bevestigden de katholieke regeringsmacht (1884-1914). De heersende katholieke machts-groepen werden niettemin geconfronteerd met een dubbele uitdaging: extern het opkomend socialisme, intern de opstand van de katholieke middenklasse die haar politieke kans zag en deze op basis van sociale en Vlaamse bewogenheid vorm gaf. Vanuit beide emancipatorische bewegingen was men bereid desnoods met scheurlijsten op te komen als de overwegend conservatieve, franskiljonse katholieke burgerij de katholieke lijsten niet wilde openstellen of met haar programma geen rekening wilde houden. In Vlaanderen leek een veralgemeende botsing met een autonome Vlaamsgezinde christen-democratie toen mogelijk. Dat werd ingedamd én door het episcopaat én door de integratiestrategie in verschillende arrondissementen, vooral daar waar dat electoraal van belang was. Er ontstond nu een christen-democratie binnen de katholieke partij die afgleed naar een makkere democratie en een zich radicaliserende Vlaamse 'Daensistische beweging' erbuiten. De eerste zou ondanks talrijke raakpunten met het katholiek flamingantisme daarmee toch geen eenheidsbeweging vormen; de tweede kende wel de osmose van Vlaamse en sociale eisen, vanuit haar eerste machtsbasis Aalst (waar priester Daens, later zijn broer Pieter, verkozen werd), aanhang krijgend in vele andere Vlaamse arrondissementen, maar mede door een klerikale ketterjacht nooit verder gerakend dan een tweede kamerlid.

De verfijning van de analyse corrigeerde het beeld van het Daensisme als een homogene beweging en wees op de verschillende beïnvloedingskanalen. Een onderscheid werd gemaakt tussen enerzijds de plattelandsvleugel, vooral drijvend op antisocialistische, Vlaamsgezinde intellectuelen en kleine middenstanders, gekant tegen verkiezingskartels met liberalen en socialisten; anderzijds de nieuw verworven aanhang bij het fabrieksproletariaat die meestal veel dichter bij het socialisme stond en meer voorstander van samenwerking met de 'linkse partijen' was. Bovendien was er een pragmatische tendens die tot 1897 domineerde en die toch nog hoopte op integratie binnen de katholieke partij, en een radicale tendens voor wie een autonome beweging voorstond. De versplintering en de verdwijning van de Daensistische beweging na de eerste wereldoorlog zou zich volgens de al aanwezige prioritaire accenten voltrekken.

Eén van de hoofdfiguren was Hector Plancquaert (1863-1953). Als men weet dat J. Verdoodt reeds in 1979 aan hem een zeer goede licentieverhandeling wijdde, waren mijn verwachtingen ten aanzien van deze nieuwe publikatie vrij hoog gespannen. Wellicht mede daardoor vind ik het resultaat teleurstellend. De vormgeving draagt daartoe bij. Na een inleidend hoofdstuk gewijd aan de sociale en politieke context (7-37), wordt de aandacht voor de hoofdfiguur opgesplitst in een 'externe biografie' (39-46), in H. P. als politicus (47-71), in H. P. als journalist (73-97), in H. P. als letterkundige (99-137). Dat verhoogt de mogelijkheid tot afgebakende, beschouwende aspecten, maar werkt analyse-verzwakkend omdat heel wat gegevens de facto samenhangen. Ver van mij te beweren dat er geen beeld van H. P. en zijn impact op de beweging ontstaat, dat er geen verhelderende passages in het boek voorkomen, maar als geheel biedt het

mij toch te weinig nieuwe dimensies. Dat heeft ook te maken met de probleemstelling zelf, waarbij het geen toeval is dat precies de inleidende schets het zwakste deel vormt. Wellicht vloeit dit echter voort uit de niet verder reikende ambities van de auteur, zoals die door de achterflap gesuggereerd worden. Als germanist was F. van Campenhout in het literaire werk van Plancquaert geïnteresseerd, zag hij terecht in dat hij daarvoor ook de andere aspecten moest belichten en heeft hij dat op de hierboven beschreven wijze gedaan. Het vormt dus een nuttige verdere aanvulling en meer mocht blijkbaar niet verwacht worden.

H. van Velthoven

A. Heerding, *Geschiedenis van de NV Philips' gloeilampenfabrieken, II, 1891-1922. Een onderneming van vele markten thuis* (Leiden: Martinus Nijhoff, 1986, 467 blz., f85,85, ISBN 90 6890 072 2).

In 1980 ontvouwde Heerding een veelbelovend programma voor zijn Philips-geschiedschrijving. Veelbelovend, omdat zijn eerste deel over het ontstaan van de onderneming tegen de achtergrond van de wording der (inter)nationale gloeilampen- en elektrotechnische industrie in brede kring bewondering afdwong. Zijn voornemen 'de hiernavolgende delen met een interval van ongeveer vier jaren te doen verschijnen' (1,5) kon niet worden vervuld. Het hier te bespreken boekdeel overschrijdt de door hem voorspelde termijn, maar die vertraging valt weg tegen de uitzonderlijke prestatie die de auteur met dit vervolg heeft geleverd. Tragisch is dat wij voortaan de hand van de meester bij de voortgang van dit project zullen moeten missen: op 17 maart 1987 is Heerding overleden. Met hem is heengegaan een pionier van de bedrijfsgeschiedenis in Nederland.

Dit deel beschrijft de geschiedenis van de onderneming voor de periode 1891-1922 — op 1 april 1922 legde Gerard Philips zijn functie van voorzitter der directie neer — tijdens welke Philips uitgroeide tot een grootindustrie en zich nadrukkelijk presenteerde op de wereldmarkt. De vooraanstaande plaats die de NV Philips' gloeilampenfabrieken in 1912 bekleedde in de internationale gloeilampenindustrie was de resultante van alert ondernemingsgedrag op het gebied van productie, verkoop, marketing en financiering alsmede van erkende technische prestaties en van uitgekiend inspelen op de bestaande krachtsverhoudingen binnen deze bedrijfstak. Deze bewonderenswaardige ondernemingsgesties van de gebroeders Philips — 'Anton, a very able, aggressive, persistent commercial person, and Gerard, the scientific learned one' (424) — ondervonden internationale erkenning.

In de studie van Heerding staan drie aspecten centraal die geïntegreerd zijn behandeld: 1 de technische ontwikkeling van de gloeilampenfabricage, 2 de geschiedenis van de onderneming geplaatst tegen het decor van de internationale gloeilampenindustrie en 3 de relaties met en de invloed van de onderneming op de Eindhovense samenleving. Dit alles getoonzet in een robuuste stijl van een geheel eigen charme.

De combinatie van vermelde eigenschappen en talenten van de gebroeders Philips doorkruiste elke, vooral van Duitsland uitgaande, poging productie en verkoop van gloeilampen te kartelleren, van de Verkaufsstelle Vereinigter Glühlampenfabriken GmbH, Berlijn (VVG) eerst, van de Patentgemeinschaft (1911) vervolgens. Ondernijnden Philips en enige andere Europese gloeilampenfabrieken enerzijds met hun vrijhandel de opzet van de VVG (1903-1913) de fabricage en afzet van de kooldraadlamp voor Centraal-Europa te reserveren, anderzijds heeft